

PSYCHOLOGIE U NÁS A JINDE

PhDr. JAROSLAV HLAVSA, CSc. — PADESÁTILETÝ

Do řad padesátníků vstoupil — ač se to zdá neuvěřitelné, soudíme-li podle mladistvého zjevu a pracovní výkonnosti — jeden z předních pracovníků v oblasti psychologie tvořivosti PhDr. Jaroslav Hlavsa, CSc.

Narodil se 24. 7. 1929 v Chomutově, dětství však prožil v kopaničářském kraji jižního Slovenska, kde jeho otec působil jako voják z povolání. Reálné gymnázium vystudoval v Hradci Králové (1940–1948). Za středoškolských studií se u Hlavsy vyhranily dva zájmy trvalejšího rázu: hudba a sport. Zůstal jim věrný dodnes. Válka sice zabránila, aby se hudbě věnoval profesionálně, nikdy však nepřestal být jejím zasvěceným ctitelem. Sportuje s potěšením a z rekreačně kondičních důvodů, zajímá jej však i psychologická stránka sportovní aktivity. Proto také v Hlavsově bibliografii nalézáme příspěvky z oblasti psychologie hudební tvorby a z psychologie sportu. — Psychologii vystudoval jubilant na filozofické fakultě UK v Praze (PhDr. 1953). Po studiích pracoval — zhruba 15 let — v Laboratoři vyšší nervové činnosti dítěte, ve Výzkumném ústavu pedagogickém a v psychologickém oddělení Pedagogického ústavu ČSAV v Praze. Další odborné zkušenosti získal ve vojenském a průmyslovém výzkumu. V letech 1973–1977 vedl specializované výzkumně aplikační pracoviště — Kabinet kreativity při Institutu pro rozvoj a realizaci vynálezectví a zlepšovatelství ČVTS v Praze. V současné době pokračuje ve vědeckém a pedagogickém programu tohoto pracoviště v Ústavu technicko-právní problematiky při ČVUT. Vedle funkcí stranických, odborných a pedagogických je už po několik období odpovědným řešitelem dílčího úkolu státního plánu výzkumu z psychologie tvořivosti.

J. Hlavsa se v první etapě své vědecké dráhy výzkumně orientoval na problematiku psychického vývoje, psychologie učení a kybernetických modelů (spolupracoval zde zejména s prof. Linhartem). Tuto etapu zakončil kandidátskou disertací „Princip zpětné signalizace“ (1964). Asi od roku 1965 se stále jednoznačněji zaměřuje na psychologii tvořivosti. Vychází v ní z marxisticky orientovaných analýz tvůrčího subjektu, tvůrčího procesu i společenských podmínek tvorby a zdůrazňuje zpětný vliv tvořivé činnosti na sociální a osobnostní rozvoj socialistického člověka. Proto centrem Hlavsova vědeckého zájmu je zkoumání metodických prostředků, které vedou k optimálnímu rozvoji tvůrčího potenciálu individua a kolektivu a analýza osobnostních a sociálně psychologických podmínek tvůrčí práce (např. psychických režimů, životního stylu, interakcí v kolektivu apod.). Aplikační možnosti psychologie kreativity ověřuje v řízení a v pedagogické praxi. Výsledkem této Hlavsovy výzkumně, pedagogické a aplikační činnosti je na 80 vědeckých studií a statí, popularizačních textů a jiných prací (včetně několika skript a pomůcek pro výchovu k tvořivosti). Do tisku jsou připraveny tři práce knižní. Hlavsa rovněž soustavně zpracovává bibliografii prací z psychologie kreativity.

Jubilant tenduje svým životním a pracovním zaměřením k takovému pojetí tvůrčí osobnosti, u níž jsou v rovnováze rozsáhlé vědomosti i schopnost aktivně a tvořivě proměňovat vlastní poznatky v reálné činy. Proto také psychologii kreativity nevidí převážně nebo pouze jako teoretickou disciplínu, nýbrž také jako oblast s množstvím aplikačních možností, včetně možnosti tvůrčí sebevýchovy. Tak lze Jaroslava Hlavsu považovat za jednoho z těch vědeckých pracovníků v oblasti psychologie, kteří systematicky a tvůrčím způsobem promýšlejí možnosti uplatnění teoretických poznatků v nejrůznějších odvětvích společenské praxe.

Milý Jaroslave! Myslím, že mohu vyslovit nejen jménem skupiny psychologů kreativity a jménem svým, nýbrž i za celou psychologickou obec přání, aby aplikace výsledků tvé výzkumné práce byla nadále tak bohatá a mnohostranná jako dosud a abys i v budoucnosti úspěšně realizoval svoje tvůrčí záměry ve výborné tělesné a psychické kondici.

J. Viewegh

VÝZNAMNÝ SLOVENSKÝ PSYCHOLÓG DAMIÁN KOVÁČ SA DOŽÍVA PÄTDESIATKY

Pri viacerých príležitostiach, naposledy na V. zjazde SPS sa konštatoval intenzívny rozvoj psychológie na Slovensku v posledných dvadsiatich rokoch. Na tomto rozvoji, najmä pokiaľ ide o výskum, má nemalú zásluhu náš jubilant PhDr. Damián Kováč, DrSc., ktorý sa 3. 8. 1979 dožíva päťdesiatky.

D. Kováč sa narodil vo východoslovenskej dedine Nižný Slavkov v rodine učiteľa. Po gymnáziálnych štúdiách v Prešove absolvoval štúdium psychológie na FFUK

v Bratislave, a po dvojročnej učiteľskej praxi na strednej škole r. 1953 nastúpil do novozaloženého psychologického oddelenia Filozofického ústavu SAV, ktoré sa r. 1955 osamostatnilo ako Psychologické laboratórium SAV. V r. 1954–57 absolvoval v SAV riadnu vedeckú aspirantúru a po jej skončení nastúpil skrátenú vojenskú službu.

Roku 1960 bol Damián Kováč predsedom SAV poverený vedením psychologického pracoviska v SAV. Toto sa r. 1963 prebudovalo na Ústav experimentálnej psychológie SAV, ktorého riaditeľom je doteraz. Na základe dosiahnutých výsledkov ideovopolitickej a vedecko-výskumnej činnosti bol r. 1961 navrhnutý za kandidáta KSC a od r. 1962 sa stal jej členom.

Rozhodujúcim momentom v živote nášho jubilanta bol fakt, že prišiel na psychologické pracovisko v SAV v období, keď sa tu kládli základy pre rozvoj experimentálneho výskumu na Slovensku. Do tohoto výskumného zamerania sa zapojil celou svojou osobnosťou a zostal mu verný doteraz. Vymedzil dlhodobú profiláciu Ústavu experimentálnej psychológie SAV na výskum poznávacích procesov v osobnostnom kontexte. Z tejto oblasti publikoval desiatky štúdií, výsledky ktorých sa konfrontovali aj v zahraničí. Na základe týchto prác vzniklo potom zovšeobecnenie, ktoré vyústilo do koncepcie interfunkčných závislostí vnímania, za čo obdržal v r. 1969 (ako prvý slovenský psychológ) hodnosť doktora psychologických vied.

Početné experimentálne výsledky ústavu sformuloval D. Kováč v polovici 70. rokov do systému všeobecno-psychologických princípov, v súčasnosti originálnym prístupom rozvíja výskum párových funkcií u človeka (v rámci programu INTERMOZOG) a načrtol zameranie výskumu u nás málo rozpracovanej problematiky – experimentálnej psychológie osobnosti. V teoretickej rovine dlhodobe rozvíja všeobecnú psychologickú teóriu a metodológiu (princípy psychickej regulácie, metodickej integrácie a interfunkčnosti).

Rozsiahla je publikačná činnosť jubilanta. Publikoval sám alebo v spolupráci štyri knižné publikácie, vyše 250 časopiseckých článkov a príspevkov; z toho je 180 pôvodných, uverejnených prevažne v kongresových jazykoch.

Možno povedať, že rovnaký podiel ako vlastná vedecko-výskumná činnosť zaberá v práci D. Kováča, vedecko-organizačná činnosť. Stál pri založení Československej aj Slovenskej psychologickéj spoločnosti, t. č. je predsedom oboch organizácií. Je členom Vedeckého kolégia SAV pre pedagogiku a psychológiu ako aj Vedeckého kolégia SAV pre vedy o spoločnosti. Počet ďalších neuhonorovaných funkcií by presiahol dve desiatky. Z dosiahnutých výsledkov na tomto úseku možno spomenúť rozhodujúci podiel na spomínanom prebudovaní psychologického pracoviska na terajší ÚEP SAV, založenie a vedenie časopisu *Studia psychologica* (t. č. jediný medzinárodný psychologický časopis v krajinách socialistického spoločenstva), zorganizovanie piatich medzinárodných konferencií, čo sa stalo základom terajšej spolupráce ústavu s akademickými pracoviskami psychológie v ZSSR, MLR a RSR. Je koordinátorom hlavnej úlohy štátneho bádateľského plánu, vyškolil desiatky adeptov vedy, ako člen rôznych stranických funkcií pripravoval podklady pre dôležité dokumenty o psychológii v ČSSR.

Aj v medzinárodnom kontexte patri D. Kováč medzi najznámejších slovenských psychológov. Od 60. rokov sa aktívne zúčastňuje najvýznamnejších medzinárodných podujatí, pozývaný je aj na mnohé národné psychologické podujatia v zahraničí. Je členom edičnej komisie Medzinárodnej únie vedeckej psychológie. Významnú činnosť vykonáva aj v rámci rôznych aktivít psychológov socialistických krajín. Bol na viacerých zahraničných pobytoch, z toho na dvoch dlhodobých.

Od r. 1957 vypomáhal pedagogickou činnosťou na viacerých vysokých školách, sústavne prednáša na rôznych politických a odborných podujatiach, t. č. v cyklickej príprave pre vedúcich pracovníkov. Neraz vystupoval v Čs. rozhlase a televízii.

Tento bohatý výpočet úspešnej a rozsiahlej činnosti jubilanta bol umožnený predovšetkým jeho absolútnou identifikáciou s povoláním, ktorému venuje nielen pracovný, ale aj voľný čas. Sledovať všetko, čo sa v psychológii robí u nás a v zahraničí však kladie vysoké nároky nielen na čas, ale aj na rozsiahle jazykové znalosti.

Aby človek bol tvorivý vedec, efektívny riadiaci pracovník a súčasne vynikajúci prednášateľ a učiteľ, k tomu potrebuje súbor vlastností, ktoré zatiaľ nevieme dostatočne analyzovať. V Kováčovej osobnosti však rozhodne dominuje nadšenie a zápal pre prácu, neustála nespokojnosť s dosiahnutým a sugestívna bezprostrednosť jeho vystupovania. Sám seba vie tak predchnúť novými tvorivými myšlienkami a nápadmi, že pôsobí na ostatných ako mohutný generátor aktivity, zápalu a spontánnej činnosti. Vo vzácnych chvíľach voľného času ovplyvňuje humorom a najmä pri rozprávaní

svojich skúsenosti zo zahraničia jemnou sebaíroniou naznačuje tú ľudskú dimenziu, ktorá býva jeho postavení vzácna a zriedkavá. V iných situáciách súvisiacich najmä s otázkami vedeckého poznania a marxistickej metodológie, vie zas byť hlboko vážny a definične strohý. Aj napriek vysokej náročnosti na svoj pracovný kolektív vie mať k ľuďom neformálny vzťah a hlboké ľudské porozumenie. Má zvláštny dar intuitívneho poznania slabých i silných stránok ľudí a занovito nástoji na takých korektúrách osobnosti, ktoré vedú k optimálnej sociálnej i pracovnej atmosfére. Pracuje podľa zásady „radšej sa zodraf, ako zhrdzavieť“ a naznačuje tým psychohygienikom, že v živote ľudskej osobnosti dominuje hierarchia hodnôt, v ktorej je práca s celospoločenským zameraním prvoradou. Preto vari aj vlastnou vôľou úspešne prekonal mnohé zdravotné ťažkosti, ktoré by iných viedli k procesuálnemu a nie cieľovému poňatiu života.

Naša psychologická verejnosť očakáva od jubilanta ešte mnohé tvorivé činy. Tie doterajšie sa ocenili Zlatou medailou Ludovíta Štúra a Zlatou pamätnou plaketou SAV, najmä však jeho vplyvom na vedecký rozvoj a profesionálizáciu psychológie u nás. Prajeme mu k jeho životnému jubileu hlavne uchovanie jeho doterajšej nezlomnej aktivity a nadšenia pre psychológiu a všetko čo s ňou súvisí, želáme mu nezlomné zdravie a hlboké ľudské uspokojenie z práce.

J. Daniel, I. Sipoš

Výberový zoznam publikácií

Knižné publikácie

- Kováč, D.: K integrácii v psychológii: príspevok k všeobecnej teórii a metodológii. Bratislava, Psychodg., 1975, 86 s.
- Kováč, D. (Ed.): Metodologické problémy v rozvoji európskych socialistických krajín. Bratislava, Vyd. Veda, 1975, 225 s.
- Kováč, D. (Hg.): Visuelles Wahrnehmen: Sein Anteil am Verhalten. Bratislava, Vyd. Veda, 1970, 181 s.
- Kováč, D. (red.): Psychológia a niektoré otázky súčasnosti. Bratislava, Vyd. SAV, 1962, 118 s.
- Kováč, D. a kol.: Psychologická propedeutika, Bratislava, SPN, 1969, 220 s.

Vedecké práce

- Kováč, D.: O slovnej štruktúre reči detí predškolského veku. Jednotná škola, 7, 1953, 158—168.
- Kováč, D.: Psychológia na Slovensku v rokoch 1918—1948. Psychol. štúdie II. 1960, príloha, s. 1—34.
- Kováč, D.: Zur Frage der Periodisierung in der psychischen Ontogenese. Zeitschrift für Psychologie, 165, 1961, 36—41.
- Kováč, D.: K problému intervencie jazykových štruktúr. Activ. nerv. super., 1, 7, 1963, 142—143.
- Kováč, D.: Gotovost složných motorických reakcií v závislosti od razdražiteľa dominantného i nedominantného jazykov. Vopr. psychol., No 1, 1963, 114—122.
- Kováč, D.: K problému vedeckého skúmania človeka. Otázky marx. filozofie, 20, 1965, 393—396.
- Kováč, D.: Informationstheoretische Charakterisierung der sensorischen Reaktion. Ztschr. Psychol., 171, 1965, 370—376.
- Kováč, D.: Einfluss des Alters auf die Leistungen der visuellen Unterscheidung. Studia psychol., 7, 1965, 187—213.
- Kováč, D.: Effect of subjective and objective probability on performance in discrimination task. In: XVIII. Inter. Congr. Psychol., Symposium on signal detection and recognition, Moscow, Nauka, 1966, 133—134.
- Kováč, A.: A töbnyelvűség pszichológiási aspektusai. Pszichol. Tanulm., 10, 1967, 548—562.
- Kováč, D.: Najjednoduchšia percepčná informácia v interpersonálnom prenose. Čs. psychol., 12., 1968, 232—246.

- Kováč, D., Horškovič, G.: Ist die Lateralpräferenz eine Trivialität? In: Irel M. (Hrg., Bericht über den 26. Kongress der DGfP, Hogrefe, 1969, 211—218.
- Kováč, D.: From the reaction time to measuring of promptness. Acta psychol., 30, 1969, 75—83.
- Kováč, D.: Procesele de cunoastere si certitudinea. Revista psihol., 16, 1970, 1, 5—15.
- Kováč, D.: Principles of an interfunctional comprehension of perception and its methodological consequence, Studia psychol., 13, 1971, 268—280.
- Kováč, D.: Psychologické problémy s hodnotením nadaných detí. In: J. Velikanič (red.), Problémy hodnotenia a klasifikácie žiakov, Zborník PdF UK v Trnave, 15, Bratislava, SPN, 1972, 133—152.
- Kováč, D.: Peripetie experimentálnej psychológie na Slovensku. In: J. Daniel (red.), Psychológia pri budovaní socialistickej spoločnosti, Bratislava, Vyd. SAV, 1972, 23—37.
- Kováč, D.: Regulatívnoje ponímanie psychických funkcií. Vopr. psihol., 19, 1972, 1, 90—93.
- Kováč, D.: La préférence latérale est-elle associée aux traits de personnalité? Studia psychol., 2, 1972, 174—179.
- Kováč, D., Sipoš, I.: Ideologija, nauka i my. Studia psychol., 2, 1973, 89—92.
- Kováč, D.: Subjektívna neuverenost—uverenost: ustanovka ili reguljator povedenja? In: Psichologičeskije issledovanja posvjaščennyje 85 letiju D. N. Usnadze (red. X. A. S. Prangišvili), Tbilisi, Mecnijeraba, 1973, 186—198.
- Kováč, D.: Zur Struktur der Intelligenz und Persönlichkeitsprofil begabter Kinder: eine Erkundungsstudie. In: G. Reinert (Hg.), Bericht über den 27. Kongress der DGfPs, Göttingen, Hogrefe, 1973, 556—564.
- Kováč, D.: Über den Zusammenhang zwischen Lateralpräferenz und intellektuellem Entwicklungsniveau. Probl. Ergebn. Psychol., H. 46/1973, 67—74.
- Kováč, D.: Experimental approach to mental regulation in learning. Studia psychol., 2, 1973, 107—118.
- Kováč, D.: Pairedness — an open problem of information processing. In: F. Klix (Hg.), Organismische Informationsverarbeitung: Zeichenerkennung-Begriffsbildung-Problemlösen, Berlin, Akademie Verlag, 1974, 210—223.

- Kováč, D.: Tendencie v súčasnej psychológii osobnosti. Správy ÚEP SAV, 1975, č. 210.
- Kováč, D.: Človek a vedeckotechnická revolúcia. In: J. Daniel a kol., Psychologická analýza činnosti operátora, Bratislava, Veda, 1975, 7-16.
- Kováč, D.: Dvadsať rokov experimentálnej psychológie Slovenskej akadémie vied. Čs. psychol. 1, 1975, 7-18.
- Kováč, D.: Psychológia pre koho a načo (na margo vzťahu teórie a praxe). In: J. Vonkomer (red.), Uplatnenie psychologických vied v rozvinutej socialistickej spoločnosti, Bratislava, Psychodiagnostika, 1975, 54-65.
- Kováč, D.: K obšestvenno-aktivnomu značeniju psychologii. Studia psychol., 3, 1976, 181-182.
- Kováč, D.: Experiment in der Psychologie: Weg des Suchens der psychologischen Wahrheit. Studia psychol., 2, 1976, 99-108.
- Kováč, D.: Requirements for experiments deriving from the methodology of mental regulation of behavior. In: 3rd Prague Conference „Psychology of Human Learning and Development“. Abstracts of papers, Prague 1977, s. 53.
- Kováč, D.: Laterálna preferencia: 5 rokov sústredného štúdia v Ústave experimentálnej psychológie SAV. Čs. psychol., 1, 1977, 37-55.

KONFERENCE O PROBLÉMECH PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI

Brněnská oblastní skupina Čs. psychologické společnosti ve spolupráci se sekci obecné a teoretické psychologie uspořádaly v Brně v dubnu 1976 a v dubnu 1977 celodenní semináře z okruhu teoreticko-metodologické problematiky psychologie osobnosti. V dalším roce pokračovaly v této započaté tradici dvoudenní pracovní konferencí „Problémy psychologie osobnosti z aspektů teorie, výzkumu a praktických aplikací“, která se konala rovněž v Brně, a to ve dnech 3. a 4. května 1978.

Název konference nasvědčoval snaze pořadatelů shromáždit kolem jejího programu psychology různých pracovních specializací, kteří uplatňují dílčí přístupy k otázkám osobnosti. Tento cíl zdůvodňoval poměrnou pestrost programu, zahrnujícího referáty jednak rázu teoreticko-metodologického a experimentálního, jednak takové, jejichž souvislost s každodenní činností psychologů v různých úsecích praxe byla zřejmá. Poněvadž konference měla pracovní ráz, přihlíželo se při organizaci jejího průběhu k zachování časových rezerv pro diskuse; byly zařazovány vždy po několika tematicky blízkých referátech.

Dopolední program dne 3. května zahajoval referát K. Hozmana „K teoretickým otázkám marxistické psychologie osobnosti“. Autor věnoval pozornost především aplikaci historismu v psychologii osobnosti; v protikladu k antropologizujícímu ahistorickému pojetí vyzvedl úlohu konkrétně historických podmínek utváření osobnosti. Zabýval se také podílem autodeterminace při tomto utváření; její jádro spatřoval především v aktivním vztahu člověka ke světu.

J. Hudeček v referátu „Teoretické otázky rozvoje osobnosti v podmínkách socialistické společnosti“ soustředil pozornost

na problematiku vztahů mezi jednotlivcem a společností, vzájemného působení sociálního prostředí a osobnosti, regulace a seberegulace aj. Zdůraznil význam spolupráce mezi psychologií a jinými společenskovědními obory při řešení otázek osobnosti a uvedl některé možnosti praktické aplikace takto získaných výzkumných výsledků.

V referátu „Problémy skúmania sociálneho vývinu osobnosti“ V. Kováliková poukázala na vzrůstající intenzitu zájmu o psychologické zkoumání sociálního vývoje osobnosti i na rozvoj metodologických přístupů k této problematice. Uvedla některé konkrétní úkoly tohoto výzkumného úsilí; v této souvislosti vyzvedla originální strategii zkoumání vzájemných závislostí mezi osobností a kolektivem, kterou rozvíjí Petrovskij se spolupracovníky.

O. Kolaříková v referátu „K problémům rysových a protirysových teorií osobnosti“, rozlišila trojí pojetí osobnostního rysu, totiž atributové, konceptuálně kategoriální a konceptuálně dimenzionální. Uvedla, že protirysové teorie reprezentuje jednak situacionistický, jednak interakcionistický model osobnosti; přitom druhý z nich obsahuje výrazný zřetel k rysům, ovšem ve smyslu konceptuálně dimenzionálním a se zavedením jejich situační specifikace.

Odpolední program prvního dne konference byl zahájen referátem slučujícím témata „Osobnostní profil vybraných řídících profesí“ a „Osobnostní profil vybraných skupin pacientů“, jejichž autory byli O. Mikšík a V. Břicháček. Společný úvod obsahoval argumenty odůvodňující potřebu systematicky uplatňovat srovnávací strategii při psychologickém zkoumání osobnosti. Rozbor dat získaných dotazníkovou baterií I HAVEZ, SUPOS, D-S-F, Anamnestický dotazník vedl autory k rozlišení skupiny s vyrovnanou strukturou interakčního chování a se strukturou maladaptivní. První skupina